

“ดอกไอริส”

กับจิตวิญญาณของนักรบบูชิโด

กณัญญา นัทธอ:

สวัสดี ผู้อ่านวารสาร TPA News ทุกท่าน ขอต้อนรับทุกท่านสู่คอลัมน์ “ภาษาดอกไม้” เนื้อหาสาระของคอลัมน์นี้จะนำเสนอสาระ ความรู้ในเรื่อง “ดอกไม้กับคนญี่ปุ่น” ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษาถึงดอกไม้แต่ละชนิด ประกอบไปด้วย ดอกไม้สัญลักษณ์ตามฤดูกาลของคนญี่ปุ่น ดอกไม้ที่ปรากฏในวรรณกรรมดั้งเดิม ความละเอียดในการพัฒนาสายพันธุ์ วัฒนธรรมการชมดอกไม้ การใช้ดอกไม้ ไปไม่ในอาหาร ฯลฯ โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น ที่มีความผูกพันกับดอกไม้มานานานาชนิด ผู้อ่านคนไทยสามารถนำเรื่องราวต่างๆ เหล่านี้มาประยุกต์ใช้ได้ และขณะเดียวกันยังสามารถใช้เป็นข้อมูลทางด้านท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้คนไทยที่มาเที่ยวญี่ปุ่น ท่องเที่ยวได้สนุกมากยิ่งขึ้น ฉบับแรกของคอลัมน์นี้ ผู้เขียนขอประเดิมด้วยดอกไม้ประจำเดือนมิถุนายน ติดตามกันได้เลยคะ

แถวๆ บ้านผู้เขียนในเมืองซูยตะ ทางตอนเหนือของโอซากา ยังคงมีเรือสวนไร่นาของเกษตรกรดั้งเดิมที่อยู่อาศัยกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายหลายสิบหลังคาเรือน นอกจากพวกเขาจะยังคงรักษาที่ดินไว้โดยไม่ขายทำคอนโดหรืออาคารธุรกิจ ทั้งๆ ที่ทำเล ที่ตั้งมีศักยภาพดีทีเดียว นำแปลกใจมาก เมื่อทุกฤดูฝนที่เริ่มย่างเข้ามาในราวเดือนมิถุนายน พวกเขาก็ยังคงทำไร่ทำนากันอย่างขมกเขม่น ริมลำธารหรือคูน้ำใกล้ที่นาช่วงนี้จะเห็นดอกไอริสสีม่วงบ้าง ชาวอมม่วง เหลือง และชมพูอ่อนๆ บ้างบานกันอยู่ดงมา

นับตั้งแต่ที่เมล็ดข้าวแพร่พันธุ์เข้ามาในญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยโจมง (Jomon ราว 16,500-3,000 ปีมาแล้ว) ซึ่งยังไม่มีการปลูกข้าว ชาวไร่ชาวนา มักอาศัยดอกไอริสที่มีบานก่อนฤดูฝนมาเย็บทำหน้าที่เป็นสัญญาณบอกเวลาลงกล้าในนา หลังจากที่ได้เริ่มหว่านเมล็ดไว้ตั้งแต่เมื่อซากุระร่วงโรยไป ราวกลางหรือปลายเดือนเมษายน ดอกไอริสจึงเป็นดอกไม้สัญลักษณ์ของฤดูฝนอย่างหนึ่ง (เดือนมิถุนายน) และเป็นหนึ่งในดอกไม้ที่อยู่คู่กับชาวญี่ปุ่นมาช้านาน

“ไอริส” มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Iris ensata* “Iris” เป็นภาษากรีกหมายถึง “รุ้งกินน้ำ” ส่วน “ensata” หมายถึงความแหลมคมดังดาบ ซึ่งก็เหมือนกับสี และรูปร่างของดอกไอริส ที่มีชั้นในที่ชั้นหรือในน้ำต้นๆ ตัวต้นสูงราวหัวเข่าของผู้ใหญ่ กลีบของดอกไอริสจะใหญ่ยาวอ่อนระทวย โดยมีจุดเด่นอยู่ที่เกสรที่ใหญ่ตรงกลาง และพอร์มของดอกที่ตั้งตรงดูสง่างาม ดูเหมือนว่าเอกลักษณ์เหล่านี้จะเป็นที่ถูกใจคนญี่ปุ่นอย่างมาก ทำให้เราสามารถพบภาพของดอกไอริสบนแผ่นพับเบียวบุ (Byobu) ตามห้องโถงในวัดวาอาราม หรือเป็นลายบนพัดหรือบนกิโมโน รวมทั้งเป็น

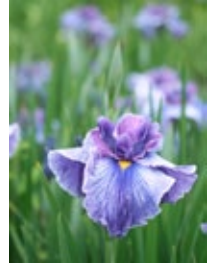
ดอกไม้ที่ใช้ประดับในวันเด็กผู้ชาย เป็นต้น

ดอกไอริสในภาษาญี่ปุ่นมีชื่อเรียกต่างๆ กันไปตามลักษณะสี และพื้นที่ๆ บาน แยกได้เป็น **ดอกอายะเมะ (Ayame)** บานตามไร่นาในที่ๆ มีน้ำระบายได้ดี ที่กลีบของดอกจะมีลายเส้นๆ ซ้อนกันเห็นได้ชัด **คะคิซิบะตะ (Kakitsubata)** บานอยู่ริมน้ำ มีลายสีขาวเป็นเส้นเดี่ยว ตรงกลางกลีบ และ **ฮะนะโชบุ (Hanashobu)** ซึ่งชั้นในที่ชั้นที่หัวของกลีบจะมีสีเหลือง ความแตกต่างข้างต้นนี้แม้แต่คนญี่ปุ่นทั่วไปที่เห็นดอกไอริสกันมาแต่เล็กแต่น้อยก็แยกไม่ออก ต้องอาศัยป้ายบอกหรือสอบถามจากผู้รู้

◀ **อายะเมะแบบสีเหลือง**
มีลายเป็นทางๆ ที่กลีบ

ในบรรดาดอกไอริสทั้ง 3 ชนิดที่กล่าวมา **ฮะนะโชบุ** จะเป็นที่นิยมกันมากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อได้รับการพัฒนาสายพันธุ์จาก **มัทสึดะระ สะตะโตะโมะ (Matsudaira Sadatomo)** นักรบ (Bushido) ระดับฮะตะโมะโตะ (Hatamoto) ซึ่งโปรดปรานการจัดแต่งสวนแต่เล็ก และได้ผสมพันธุ์จากดอกดั้งเดิมจนได้พันธุ์ใหม่ๆ กว่า 300 ชนิดในสมัยเอะโตะ พันธุ์ที่เขาพัฒนาในครั้งนั้นจัดอยู่ใน **สายพันธุ์เอโดะ (Edo-kei)** ซึ่งมีหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่จะมีกลีบ 3 กลีบ แต่ละกลีบจะห่างกันเห็นช่องไฟเล็กๆ รูปร่างเปรียว ดูสง่างาม แข็งแรงทนทานต่อลม และฝน จึงเหมาะกับการปลูกในที่แจ้ง ต่อมาหลังจากที่ฮะนะโชบุได้แพร่หลายไปยังมณฑลฮิโงะ (Higo หรือจังหวัดคุมามะโมะโตะในปัจจุบัน) นักรบในมณฑลจึงพัฒนาพันธุ์ใหม่ที่เหมาะกับการปลูกในกระถางไว้ชมในที่ร่มหรือในบ้านเรือน และนั่นคือที่มาของ **สายพันธุ์ฮิโงะ (Higo-kei)** ซึ่งมีต้นเตี้ยกว่า มีกลีบที่ใหญ่ โดยกลีบทั้ง 6 จะซ้อนกันอยู่ตรงริมๆ ถึงแม้จะปลูกในที่แจ้งได้ก็ตาม แต่ก็ไม่แข็งแรงเท่าไฉน ส่วนสายพันธุ์หลักสุดท้ายคือ **อิเซะ (Ise-kei)** ซึ่งแพร่หลายจากเอะโตะไปยังภูมิภาคมัทซึซากะ (Matsuzaka หรือจังหวัดมิเอะในปัจจุบัน) นั้น จะมี 3 กลีบ แต่ละกลีบจะใหญ่ และย่อยซ้อนกันที่ริมกลีบ ดูอ่อนช้อยกว่าอีกสองสายพันธุ์

▲ **ฮานะโชบุแบบ เอะโด**▲ **ฮานะโชบุแบบ อิเสะ**▲ **ฮานะโชบุแบบอิโงะ**

เหตุผลที่นักรบ (Bushido) ในสมัยเอะโดะให้ความสนใจต่อการพัฒนาสายพันธุ์ของดอกฮานะโชบุนั้น ว่ากันว่า นอกจากจะมาจากความ สุขสงบตลอด 300 กว่าปี และธรรมเนียมการเล่นคำเอาฤกษ์ยามของคน ญี่ปุ่นที่โดนใจนักรบซึ่งให้ความสำคัญกับ “การแพ้ชนะ” (Shobu) แล้ว พวกเขายังมองว่าการทุ่มเทชีวิตเพื่อพัฒนาดอกไม้ที่อยู่ได้เพียงสามวัน หลังจากบานนั้นเป็นเสมือนการฝึกจิตวิญญาณของนักรบ

การพัฒนาสายพันธุ์ของพวกเขาแรกเริ่มเน้นไปที่กลีบ สี และความแข็งแรงทนทาน จึงเกิดดอกฮานะโชบุที่มีกลีบหลายๆ แบบ หลากๆ สี ขึ้นมาก่อน ต่อมาจึงมาหันมาให้ความสนใจกับการพัฒนาเกสรที่ใหญ่ และตั้งเห็นได้ชัดกว่าดอกไม้อื่นๆ ในวงการผู้นิยมปลูกดอกฮานะโชบุจะไม่เรียกเกสรว่า “Oshibe” ซึ่งเป็นศัพท์ที่ใช้กับเกสรดอกไม้ทั่วไป แต่จะเรียกว่า “Shin” (芯) หรือ “แกน” ซึ่งหมายถึง “หัวใจสำคัญของต้นไม้ ใบหญ้า” การพัฒนาให้แกนใหญ่ยอมทำให้ตัวดอกไม้โตตามไปด้วย ฉันทัด การฝึกจิตของคนที่ทำให้คนไม่ซื่อฉลาด แต่เป็นคนมีจิตใจกว้าง ฉันทัด พวกเขาจึงทุ่มเทกับการพัฒนาเกสรดอกฮานะโชบุกันเป็นแรมปี หรือแม้กระทั่งตลอดชีวิต ด้วยเหตุนี้ **จุดแรกสำหรับการชมดอกฮานะโชบุที่ถูกต้องจึงอยู่ที่เกสร**

สำหรับจุดที่สองนั้นว่ากันว่าอยู่ที่สี ที่ไล่โทนสวยงามในดอกเดียวกัน โดยเฉพาะสีม่วง หรือสีฟ้าอมม่วงซึ่งดูเย็นตาในฤดูฝนที่ท้องฟ้า มักจะหม่นหมอง อากาศก็จะร้อนอบอ้าว ส่วนจุดที่สามในการชมดอกฮานะโชบุนี้ขึ้นอยู่กับการจัดวางตำแหน่งของดอกไม้ในสวนให้ดูงดงามเมื่ออยู่รวมๆ กัน

ทั่วประเทศญี่ปุ่น มีแหล่งชมดอกฮานะโชบุอยู่ราว 200 แห่งด้วยกัน การจัดวางตำแหน่งดูจะเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกแห่งเน้น บางแห่งก็ปลูกให้สีต่างๆ ปะปนกัน โดยไม่ให้ก้ำกั้ว มีสีซ้ำกันในสวนอันกว้างใหญ่ บางแห่งก็แยกเป็นแถวๆ ตามสีตามพันธุ์ไป แต่ก็ให้ความสำคัญเรื่องสี โดยพยายามเอาสีม่วงเข้มมาปะปนไว้ในจุดต่างๆ โดยเฉพาะใกล้กับต้น สีชมพูหรือสีม่วง สีฟ้าอ่อน เพราะหากเอาสีอ่อนๆ ไว้เดี่ยวๆ เมื่อมองมา

▲ **คะคิชิบะตะ ที่ศาลโอะตะในเกียวโต เป็นไอริสป่าเก่าแก่ตั้งแต่ สมัยเฮอัน ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นพืชอนุรักษ์ของญี่ปุ่น**◀ **สวน Shirokita Hana Sobu-en ที่ใจกลางเมือง โอซากา**

จากไกลๆ จะดูจืดชืดไป บางแห่งก็จัดวางเป็นกอๆ ตามลำธารแคบๆ เสมือนในป่าเขา และบางแห่งก็มีการวางเรือลำเล็กๆ โดยมีการปล่อย ผุงเปิดว้ายไปมา มีศาลา และทางเดินเข้าไปนั่งหรือเดินชมได้ถึงกลาง สวน เป็นต้น

ท่านผู้อ่านที่เคยชมดอกไอริสจริงๆ ในประเทศตะวันตก ลองมา ชมไอริสในสวนที่ญี่ปุ่นดูสักครั้ง เชื่อว่าท่านจะได้เห็นสายพันธุ์แปลกๆ ที่ ไม่พบในประเทศอื่น รวมไปถึงความละเอียดอ่อนพิถีพิถันในการจัดสวน ของพวกเขาที่สามารถย้อนกลับไปถึงสมัยเอะโดะ เมื่อนักรบเพียงรพยา- ยามฝึกจิตวิญญาณของตนผ่านการพัฒนากลีบ และเกสรเป็นแรมปี

สำหรับสถานที่ชมดอกไอริสที่นิยมในภูมิภาคคันไซ ได้แก่

1) สวนชิโรคิตะ ฮานะโชบุเอน (Shirokita Hana Shobu-en) ในตัวเมืองโอซากา โดยทั่วไปจะเปิดให้ชมจากวันที่ 1-25 มิถุนายน แต่จะชมได้งดงามในช่วงกลางเดือน ขึ้นรถเมย์สายที่ไปสุดสายที่ Morishita Shako-mae ลงที่หน้าสวน เปิดให้เข้าชมเวลา 9.30-17.00 น. ค่าเข้าชม 200 เยน

2) สวนยะมะดะอิเคะ ฮานะโชบุเอน (Yamada Ike Hana Shobu-en) ในเมืองฮิระคะตะ โอซากา โดยทั่วไปจะเปิดให้เข้าชม จากปลายเดือนพฤษภาคมถึงปลายเดือนมิถุนายน ช่วงกลางเดือน มิถุนายนจะมี light up ยามค่ำคืน ลงรถไฟที่สถานี Hirakata/Keihan Line ต่อรถเมย์ไปที่ Deyashiki เดินไปอีกราว 200 เมตร เปิดให้เข้าชมเวลา 9.30-19.00 น. ไม่เสียค่าเข้าชม

3) สวนยะกิ ฮานะโชบุเอน (Yagyū Hana Shobu-en) นารา โดยทั่วไปเปิดให้เข้าชมจากปลายเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือน กรกฎาคม เดินทางด้วยรถเมย์นาราจากสถานีนาราราว 50 นาที เปิดให้เข้าชมเวลา 9.00-17.00 น. ค่าเข้าชม 650 เยน

4) ศาลเฮอันจินกู (Heian Jingu Shrine) เกียวโต ชมได้ ระหว่างต้นถึงกลางเดือนมิถุนายน เดินทางโดยรถเมย์สาย 5 จาก สถานี Kyoto/JR หรือสถานี Kawaramachi/Hankyu Kyoto Line ลงที่หน้าศาล เปิดให้เข้าชมเวลา 8.30-17.30 น. ค่าเข้าชม 600 เยน